

72311
9.

24

Magyar

I R O D A L M I
R I T K A S Á G O K

Szerkeszti Vajthó László

9.

DUGONICS ANDRÁS
MAGYAR PÉLDABESZÉDEK
ÉS JELES MONDÁSOK
C. GYŰJTEMÉNYÉBŐL

123ii/9
MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

IX. SZÁM.

DUGONICS ANDRÁS
MAGYAR PÉLDABESZÉDEK
ÉS JELES MONDÁSOK
C. GYŰJTEMÉNYÉBŐL

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA

Növedéknapló

1932. évi 267. sz.

Dugonics András csaknem negyven évig jegyezte a magyar közmondásokat. Bejárta az országot, Erdélyben is megfordult, sokat érintkezett a néppel, használta a régebbi magyar szólásgyűjteményeket s Erasmusból is merített. Gyűjteményét Karácsonyi Ince János adta ki Szegeden, 1820-ban, két részben. I. rész 300 l., II. rész 352 l. L. bővebben Tolnai Vilmos értekezését „A szólásokról“. (Magyar Nyelv, 1910. évf.)

Dugonics nemcsak közli, hanem helyenként formálja, sőt fordítja, vagy maga csinálja e szólásokat. Magyarázataiban többnyire önkényes; szívesen alkalmaz költött adomákat; idegen példákat is gyakran emleget, csakhogy olvasottságát mutassa. Az anyagot ötletszerűen rendezte el, ezért elég nehéz benne eligazodni. De így is nagyon élvezetes olvasmányt hordott össze, a magyar nép gondolatvilágának valóságos kincsebányóját. Jó magyarsága, eredeti eszejárása, tudákos szószaporítása különös ízt ad a gyűjteménynek.

A *Magyar példabeszédek és jeles mondások* egyetlen kiadása ma már ritkaság. Ime, néhány ívnyi szemelvény, valamennyi fejezetből válogatva. Szeretettel ajánlom annak, akiért nyilvánosságra hoztam: a magyar ifjúságnak.

Soroksár, 1931 december havában.

Szabó Béla,
polgári iskolai igazgató.

Mutató táblája a foglalatnak.

I. rész.

- I. szak. A békes emberrül.
- II. szak. Büntetések.
 - I. rész. A hát-verések.
 - II. rész. A far-verések.
 - III. rész. Orr-verések.
 - IV. rész. Nyak-verések.
 - V. rész. Fej-verések.
 - VI. rész. Fölakasztás.
 - VII. rész. Más büntetések.
- III. szak. Csekélységek.
- IV. szak. Eb, kutya.
- V. szak. Egyenlőségek.
- VI. szak. Ellenközők.
- VII. szak. Elmultak
- VIII. szak. Erősök.
- IX. szak. Esztelenek.
- X. szak. Föcsögők.
- XI. szak. Félénkek.
- XII. szak. Fösvények.
- XIII. szak. Gazdagok.
- XIV. szak. Gyarlók.
- XV. szak. Hamar esttek.
- XVI. szak. Haragosok.
- XVII. szak. Hasonlók.
 - I. rész. Cselekedeti hasonlóságok.
 - II. rész. Tulajdoni hasonlatosságok.
- XVIII. szak. Hasztalanok.

- I. rész. Hasztalan emberek.
 II. rész. A hasztalan cselekedetek.
 III. rész. A hasztalan holmik.

XIX. szak. Hazugok.

XX. szak. Illendők.

II. rész.

XXI. szak. Illetlenek.

XXII. szak. Jobbak.

XXIII. szak. Kárhoztatók.

XXIV. szak. Kegyetlenek.

XXV. szak. Késedelmesek.

XXVI. szak. Kevélyek.

I. rész. A kevély emberekrül.

II. rész. A kevélynek szava járatjai.

XXVII. szak. Könnyűek.

XXVIII. szak. Nehezek.

XXIX. szak. Nyakasok.

XXX. szak. Okosok.

XXXI. szak. Oktatások.

XXXII. szak. Örvendözők.

XXXIII. szak. Ravaszok.

XXXIV. szak. Részegesek.

I. rész. A részegekrül.

II. rész. A részegeknek szava járatja.

XXXV. szak. Ritkák.

I. rész. A hasonlatos ritkaságok.

II. rész. A tulajdonos ritkaságok.

XXXVI. szak. A rosszak.

I. rész. A rossz emberek.

II. rész. Rossz példák.

XXXVII. szak. A röstek.

XXXVIII. szak. Sokak.

XXXIX. szak. Szabadosok.

XL. szak. Szegények.

XLI. szak. Szemtelenek.

XLII. szak. Szépek.

XLIII. szak. Szerencsések.

XLIV. szak. Szerencsétlenek.

XLV. szak. Szokások.

XLVI. szak. Szomorúak.

XLVII. szak. Telhetetlenek.

XLVIII. szak. Tolvajok.

XLIX. szak. A vének.

Nyakonvágod, mégse szól.

Legnevezetesebb (és tulajdonságai között leg-híresebb) erkölce vala Sokratesnek (ama leg-szelídebb görög bölcseknek), hogy soha valakire meg nem haragudott. Egyszer egy alávaló ember (valami szoros gyülekezetben személyét nem ösmervén) pofonvágta őtet. Erre a bölcsek (semmi haragot nem mutatván) ezeket mon-dotta: Kár, hogy nem tudtam, mikor köllessék sisakosan járni.

Árt a vargának.

Midőn valami ételről vagy italról azt mond-ják a betegesnek, hogy néki árt, erre ő azt szokta felelni: Árt a vargának. Tudniillik nem meri mondani, hogy az étel nem árthat; hanem (ezt elfülelvén) csak azzal enyeleg, hogy ár (subula) a vargának kezeibe illik.

Érti a tréfát.

Egy szegény vándorló kis deákot ebédre híttak egy házban. Ez az akkori szokást jól tudván, megköszönte az első kinálást és a másokra vá-rakozott. De hogy másszor nem kínálták, így szóla: Előbb valamit mondtok az urak. Sem-mit se (felelének amazok). Ezzel az asztalhoz ül és velük önni akar. Elhajtották kését is, de azzal se gondolt valamin, azt felvevén: Értem én (ügymond) a tréfát.

Ki nem mutatja foga fehérét.

Értésére esett egy nagyérdemű embernek, hogy egy rágalmazó sok rosszat szólott legyen felőle. Kérték is barátjai, hogy foga fehérét mutassa meg néki. Erre a bölcs csak azt mondá jóbarátinak: Meg nem érdemli a cudar, hogy fogam fehérét lássa. Sőt (ami több) meg kell az ilyen embereknek engednünk, kik (mivel kevés üdőt töltöttek az ékesen szólásban) a cudar szavakon kívül mást ejteni nem tudnak.

(A békés emberről.)

Nem úgy verik nálunk a cigányt.

A beregszászi bírónak lovára felkapott egy cigány. Alatta lovát megösmervén egy vásárbán a bíró, egy kezével a kantárt, másikkal botját kapván, keservesen páholja a háti bőrt. Erre a tolvaj: Uram (úgymond), nem úgy verik nálunk a cigányt. Hát hogy (kérdezé a bíró)? Mind a két kézzel (felele a cigány). Erre megbosszonkodván a bíró (midőn a cigányt két kézzel verni akarja), a kantárt eleresztette és a botot két kézzel fogta ellene. Ezt észrevévén a cigány, erősen megsarkantyúzza a lovat és szerencsésen láb elől elillantott.

(A hát-verések.)

Jóllakatták tatár korbáccsal.

Mi légyen a tatár korbács, megtudtam 1799-dikben, midőn a tatár kozákok a francia ellen Pesten köröszkül lovaglottak. Nyele annak egy könyöknyi, hasonló a korbácsnak hossza is. Maga a korbács oly keményen van fogva, hogy

annak fonása drótokkal látszatik elegyítve lenni, egy ujnyinál se igen vastagabb, súlyosabbat üt vele a somfánál. Azzal verik mind lovakat, mind néha ellenségeiket is.

(A far-verések.)

Disznó órával jó a lencse.

Csudálatos dolog, hogy minden állatnak orra van, csak a disznónak van órja. Pedig bizonyosan órja annak nem ögyéb, hanem orra, mely után feje, nyaka és háti gerince követközik. Ezt nem ögyébnek, hanem a szokásnak tulajdoníthatni. Mert úgy mondatni órja és orra, mint sorja és sorra.

(Orr-verések.)

Nyakra, főre ne tekints.

Ez akkori történet, midőn a madarak királyt választottak magoknak. Mindegyike valaminben bízott. A sas röptülésében, az ökörszem virgancságában. A bagoly semmiben. És mivel feje nagy, benne a szemek irtóztatók, azért kérte őket, hogy szemre, főre ne tekintsenek.

(Nyak-verések.)

Vágták a nyírt fejeket, mint a nyers tököt.

Ez a nevetlen írnoknak kedves szava volt. Midőn Szittyiából kijött magyarok a ruténokat és a kunokat kergették, azoknak fejeket úgy vágták, mint a nyers tököt. Et tonsa cumano-rum capita mactabant Almi ducis milites, tamquam crudas cucurbitas. Él Turóczi is ezzel a közmondással.

(Fej-verések.)

Az akasztás se esik ingyen.

Nem tudni, hová való ítélőszéknek nem vala hóhérja, ki egy tolvaj cigányt felakasztana. Azt javaslották tehát a cigánynak, hogy menjen valahová és akasztassa fel magát. A cigány (tovább látván orránál) azt mondá, hogy ötöt ingyen sohase fognák felakasztani. Ezért hat forintot adtanak néki, melyekkel elment ugyan a cigány, de felakasztatá-é magát avagy nem, eddig senki se tudja, mert a jegyzőkönyvekben fel nem találhatni.

(Fölakasztás.)

Kivetették ebrudon.

Az alföldi lakodalmakban sok kutyák gyülekeznek össze, hogy az elhányt-vetett koncon rágódhassanak. Marakodásokat elúnván a legények, lukat csinálnak a nádfalon. Ketten osztán egy hosszú rúddal az udvarbul kimennek és így a rudat a luk alatt tartják. Intenek osztán az udvarban maradott suttyóknak, hogy a kutyákat lukra hajtsák csupán ezen egy szóval: lukra. Ezt értvén a kutya, midőn a lukon kibúvik, ezek a rudat (hasok alatt) felkapják és így a kutyát a levegőbe lövik. Az ebrúdon kihányattatott kutya nem egykönnyen megyen bé ismét a lakodalmi udvarba, megelégedvén azzal, hogy ép lábbal, fővel, oldalbordával hazaszaladhatott.

Leforrázták, mint a kutyát.

Némely kutyát (hogy kimenjen) erre a deák szóra szoktatta ura: Foras, azaz: ki, te. Ezt

hallván egy deáktalan ember és a kutyát ki is menni látván, így szóla: Talán ezen ebet leforrázták valaha a konyhában s most attul fél.

Hátra van még a fekete leves.

Ennek a közmondásnak szerzetét 1685-dikre vihetjük. Nagyváradon történt Szirmai Andrásnak jelenlétében, ki a történetet így jegyezte fel. „Tököli Imrét minden zenebona nélkül el akarván fogatni, a nagyvárad basa ötet magához ebédre hívatta, inasának azt parancsolván, hogy elkészítvén köteleket és láncokat, akkor fognák meg Tökölit, mikor az asztaltul fölkelnek. Tököli (a sültet megévén) szabadságot kére az elmenetelre. De a basa azt mondá, várakoznék egy keveset, mivel hátra lenne még a fekete leves.“ Az pedig a kávé volt. Ennek megivása utánra vala rendelve Tökölinek megfogattatása. Lefülették osztán ötöt és Drinápolba vitték.

(Más büntetések.)

Ökörszem.

Ökörszemnek mondják a magyarok azt a kis madarat, mely a rakás fák között örömet mulatoz és az ökörnek szeménél nem nagyobb. Ezt a deákok regulusnak, azaz királykának nevezik. Ez a nevezet ilyen alkalmatossággal tulajdoníttatott néki. — Egyszer a madarak (királyt akarván magoknak választani) abban egyeztenek meg, hogy amelyik közülök legmagosabbra száll, a királyságra aztat emelnék okvetetlenül. Ezt hallván az ökörszem, jól is

tudván, hogy a sas (mindnyájok között) legmagasabbra fogna szállani, annak farkába kapaszkodott, de (hogy észre ne vétessék) nagy vigyázással. Midőn immár a sas legmagasabbra vitte magát, s erőtlensége miatt följebb nem mehetne, kijöven farka alól az ökörszem, még magosabbra szállott. Ezt a ravaszságot nem tűrhetvén a madarak, az ökörszemet üzőbe vették. Ezt mondják okának lenni, hogy mindig alattomban és magánosan jár. De a madarak királyának nevét mindeddig megtartotta. Elég az, hogy a fortély nagyra viheti az embert is.

Kákom-bákom ember.

Az emberek emlékezetének megpróbálására sokat gondoltak ki a magyarok. A többi között ezt is: Hátamon a zsákom — Zsákomba a mákom — Mákomba a rákom. Kirágta a zsákom — Kihullott a rákom — Elszéledt a mákom — Ki szánja e károm, fogja föl a rákom — Szedje fel a mákom. — Ezt sokan meg nem tanulhatván, azt mondják, hogy azért vetik meg, mert az egész beszéd csupa kákom-bákom-bul áll.

Hosszabb a péntek, mint a szombat.

Noha péntek a szombattal egy hosszúságú nap, mégis a magyarok (ha valami egyenetlenséget látnak) előbb említett közmondással élnek, az asszonyoknak ruházatjokra tekintve főképen, ha alsószoknyájok a felső alól kitetszik.

Most egy ember-halál nem igen nagy csorba a világon.

Ahhoz az időhöz képest tudniillik, midőn Káin megölte volt Ábelt és így az akkori emberek egyszerre egy negyedét ütötte agyon.

Király Mátyás és Mátyás király.

Egy budai varga (Király Mátyás) felkévánkozott menni Mátyás királynak palotájába, de az öröktől megállíttatott és tőlök felmenetelének oka kérdeztetett. Azt felelé, hogy ma Sz. Mátyás napja légyen, ugyanazért hosszas életet akarna néki kéválni, úgymint atyjafiának, mivel magát is Király Mátyásnak nevezék. Ekkor az őt azt mondotta néki, hogy Király Mátyás és Mátyás király között az a különbözet lenne, ami egy varga és egy király között nagyon.

(Csekélységek.)

Eb a varga talp nélkül.

A magyaroknál ez a mondás, eb a varga talp nélkül, nem valami gyalázatos mondás, hanem csupán annyit téssen, mint: semmit sem ér a varga, ha talpas bőre nincsen, mert ez a saruhoz szükséges.

Irigy, mint a kutya.

A kutya irigységének nincsen nagyobb tanúja, mint az, hogy még kölkeinek koncát is irigyli. Szemeimmel láttam szegedi szállásunkon (szünnapjaimba) azt, hogy midőn a vályúba (az ebek számára) korpát töltöttek és reá vizet

öntöttek, a kuvaszok meg se mozdultak eleinte, hanem a kis kölkök nekiestek a fennúszó víznek, azt erősen habzsolták, a gondolattal lévén, hogy a víznek elivása után jut majd a korpából is. De mihelyt észrevették a kuvaszok, hogy a kölkök korpát önni kezdenének, egyet káromkodtak mellettök és így (elvérvén a kölköket) magok laktak a korpával jól.

Csak egyszer esik Bécsben ebvásár.

Midőn legelsőbben Bécshez szoktak a fuvaros magyarok, egyik közülök észrevette, hogy némely németek ölbe való kis kutyákkal kereskednének és azokat drága pénzen eladnák. Fogta magát és (hazajövéen) vagy húsz nagy komondorokat választott. Azt gondolá pedig, hogy (mivel ama kis ebek közül egyik hat aranyon elkelt) ezek (mivel két-három akkorák) elkelhetnének tizenkettőn is. Hogy komondorjaival Bécsbe érkezett, egy vendégfogadóban azt a szobát bérelte ki magának, melyben báltáncokat tartanak a téli éjszakákon. A nyughatatlan komondorok (a hosszú éjszakának üdején) ugatni kezdvén, oly lármát indítottak, hogy a körül-belől lévő házakban éppen nem alhatnának a lenyugodott lakosok. A palota körül lévő vendégek pedig füleiket a paplan alá dugták, mert azokat nagyon nyughatatlanították. De így sem szenvedhetvén a kegyetlen ugatásokat, a vendégfogadásra estek: a kutyákat pokolba kergesse. Ezt megtette a fogadós. A kutyák szerteszéjjel szaladtanak a városon. El is fogattak és agyonverettek.

Kárvallását a policia eleibe vivén a magyar, a fogadóst arra kényszerítették, hogy a komondorok árát úgy adja meg egészen, amint a magyar kérte. Ily szerencsés lévén, ismét más komondorokat hajtott vala Bécsbe, de senki befogadni nem akarta őket. Az a fogadós is, kinél előbbi komondori laktanak, azt mondotta néki, hogy csak egyszer esik Bécsben ebvásár.

Az ebre nem vetnek hámot, a gondolattul se vesznek vámot.

Azt szokták régente a magyarok mondani: Gondolkodhatsz, amennyit akarsz, mert a gondolattul vámot nem vesznek, mivel láthatatlan. De ne beszélj sokat, mert szabadon megfogják a szűrt és a lukba rántanak. Kik most is ezen ítélettel élnek, senkitül se félnek.

A leghaszontalanabb ebek asztalrul élnek.

Közönséges tapasztalás ez ezen a világon, hogy az arra való embert nem mindenkor éri a jutalom. Az ökör se szánt magának a zab alá. A lovak között az őszi meg az abrakot, mely legkevesebbet dolgozik. Sok jó atyáknak jószágjokat fiának here társai költik el, utoljára a fiú köldülésre szorul.

(Eb, kutya.)

Te se vagy jobb a deákné vásznánál.

Deáknak nevezték hajdan a falukon azokat, kik deákul tudtak, avagy tanítottak. Egy ilyen iskolamesternek felesége igen tiszteletes vala, ellenben a deák legrosszabb erkölcsű. Az asz-

szony sokkal tenyeres-talpasabb lévén, urát gyakran megkongatta, meg is sulykozta, azt mondván neki, hogy ő az ő hetes vászonja, s ugyanazért gyakran köllene megmosni a tót szappannal. Mások előtt is csak ugyanazt mondotta, hogy urát (valamint a hetes vásznót) jól megbugázta. Ezután mindenütt gyalázták a deákné vászonját. A rosszat a deákné vásznához hasonlították. *(Egyenlőségek.)*

Tót nem ember.

A kuruc járásban ide-tova nyargalódzván a kurucok, egy tót emberre vetették szemeiket, ki ugyan szalad vála előre. Utána a kurucok azt kiáltották: Megállj ember! melyre amaz a szaladás között azt felelte: Nem vagyok én ember, mert én tót vagyok. Ezután még jobban előre hányta a görcsöket.

Kása nem éték.

Ezt a szavat *éték* vagy *étel* nem igen szórogatja a magyar minden eledelre, hanem mindegyikét maga nevének nevezi; például: add elő a levest, a tehénhúst, a gombócot. Csupán csak egyhez ragasztja az *éték* vagy *étel* szót; úgy mint: add elő a turós ételt, az akár galuska, akár metélt, vagy akármi más légyen. Azt tartják tehát, hogy a magyarnak csak egy étele legyen. Jól mondják tehát, hogy a kása nem étel, mert soha se hallani: hozd bé a kása ételt.

Hat ház nem falu.

Igaz is, mert van egy mezőváros, melyet Hatháznak neveznek. Ez tehát nem falu.

Hol Istennek templomot építenek, ott mindjárt az ördögnek is kápolnát állítanak.

Ezen ördög kápolnáján értődik a kocsma, vagy faluban a csapszék. A templomok mellett vannak.

Nem tarthat örökké, mint a lévai kemence.

A lévai bírák elhivattattak Pestrül egy kemenceállítót, ki a városházába felállította a drága kemencét. De le is dőlt azon éjjel. Megharagudván a bírák, tőle a ledőlésnek okát kérdezték. Ő erre csak azt felelte, hogy nem tarthatott örökké. A te béred is (mondanak amazok) egy pörcentésig.

Jól töttöd helyébe rosszat várj.

Hány ezer példánk van, melyekből világosan látjuk, hogy jótetteinkért rosszat fizetnek. Itt egy példát se hozok elő, mert mindenik ezret tud.

Okos az alpári ember.

Ez a közmondás Árpád üdejéből származott. Minő esztelenségeket vitt végbe Zalán, az a híres alpári fejedelem, tudják a tudós magyarok. Egy embernek esztelensége reászárad az egész helységre.

(Ellenközök.)

Onnét a rösnyög is megtért.

Ez az állat csudálatos teremtménye az Úristennek. Teste álladalma ez: nem nagyobb a majomnál. Feje olyan, mint az embereké. Orcája szőrös. Füle helyett gyapja ottan bokrosabb.

Szemei bénóve, homályosok. Szája nem dundo-rodik ki, mint a kutyanak, hanem mint az embereké, lapos. Lapos annak orra is, mint a majmoké. Farka igen kurta. Első két lábai a két hátulsónál hosszabbak. Mindegyik lábán (melyben ő különé) három ujjai, három körmei vannak. Körmei nagyok, hosszúak, horgasok, erősök. Fogai aprók és kicsinyek. Ami ennek természetét illeti, mit se gondol magával. Akár üssék, akár hányják, akár felvessek, akár lehagyítsák, nem gondol véle, magát nem védelmezi. Ha hátul zörgést hall is, hátratekint, mert ellenségét számba se veszi. Ha azt látja is, előle el nem fut. Ha röstsége ellen korbácsot fognak, azzal semmitse mozdítanak. Türedelemmel szenved a legnagyobb csapásokat. Ha bélé, tüdejét vagy máját kiveszik, élél egy ideig. Szívének köröszkül szúrása után se enyészik el mindjárt. Az ő röstségét méltó leírni, mellyel ő fölülhalad minden állatokat. Járását egy nyomorult mászkálásnak lehet mondani, mivel a csiga-menetelnél lassúbb. Mert a csiga (egy első pörcentés alatt) megmász egy padot, ezt a röstnyök két óráig se végezhetné el. Innent következik, hogy egész nap nem megyen tovább negyven lépésnél. Lusta arra is, hogy magának eledelt keressen, úgy elhitványul, hogy csontja bőrénél rajta egyebet nem látni. Ekkor osztán falevelek után lát. Ezeket ő legörömostebb öszi, de (hogy érettek a fára hágjon) nagyon sajnálja. Mindazáltal a fának meghágására az éhségtől kényszerítettén, ha

egyik lábának horgas körmeit a fának héjára tette, elgondolkozik két óráig is, még a másik lábát följebb emeli. Beletelik három nap, még egy kis fára fölhang. Egy ágrul leövéen a leveleket, elmúlik két nap, még magát meggondolja, ha vajjon a másakra hágjon-e. Az idő alatt (még a levelekben tart) le nem jó a fáról, akárminő változásai legyenek a borongós üdőnek. Rajta tölt három holnapot, mely üdő alatt semit sem eszik. Elemísztvén minden leveleket, irtózik, ha a fáról való lemenetel eszébe jut. Semhogy lemásszék, legfölsőbb ágrul (ahol a falevél övésének vége lett), magát inkább leveti. Megmarad azon egy helyen, még ismét csontja bőre marad, és újra kényszerítettik az eledel keresésére.

Még akkor a farkas is a földön járt.

Igaz ugyan, hogy ezen közmondással a régen elmultakat jelentjük és ha kérdezik, hol jár tehát most a farkas, azt felelik, hogy régen ugyan a földön járt, de már mostanában a talpán jár.

Jó volna, ha volna.

Egy szegény, de szép legény el akara venni egy birtokos leányt, azzal hízelkedvén neki, hogy két jószágai lennének: egyikét jó volnának, a másikat ha volnának nevezvén. Minekutána a menyegző meglelt, akkor vette észre a menyaszony, hogy urának két jószágából nem élhetne úgy, mint maga egy falujából.

Még akkor szép volt ám Vénus is.

Mondják, hogy (minekutána Gyöngyösi István, ki Szécsi Máriának kedviért a Murányi Vénust szerzette) megvénhedett volna, azt mondá Szécsi Mária: Édes Gyöngyösim, midőn nékem a Murányi Vénust írtad, nem valál ilyen töpörtő. Erre Gyöngyösi hamarjában azt felelé: Bizonyára nagyságod is akkor Vénus volt, nem pedig (mint mostanában) vén hús.

(Elmultak.)

Maga árnyékátul meg nem ijed.

Midőn Hunyadi Jánostul (a magyaroknak híres vezérjüktől) azt kérdezte a tiszt, sokan lennének-e a törökök, kik ellen akkor hadat indítottak, azt felelé: Ezt nem kérdezheti az, ki árnyékátul nem fél. Más tiszt is volt nálam, de nem azt kérdezte, sok-e az ellenség, hanem azt: hol van az ellenség? — Midőn azt javallának néki némelyek, hogy (mivel a törökök számosan lennének) velek meg ne ütköz-zék, erre azt felelé: Sokkal kölletik annak harcolni, aki sokat akar meggyőzni. — Vég-tére csak azt kérdezték tőle, hánynak gondolná lenni vitéz katonáinak számát. Annyinak lenni mondotta, amennyien az ellenségnek megverésére elégségesek, ha még annyian vol-nának is.

Megfelel magáért.

Mátyás király még kisdéd korában királyos-dit játszván a gyermekekkel, mivel magáért mindenkor kitett, a többitül királynak tétetett.

Ezt nem jó szívvel vévén a játékmester, ki a gyermekek között legéltesebb volt és maga vágyott a királyság után, maga ült a királyi székbe, Mátyást pedig egy alacsonyabb székre maga mellé ültette. Erre Mátyás föl nem háborodott, hanem csendességgel csak azt mondogta, hogy ő magáért mindenkor meg fogna felelni, meg is mutatni azt, hogy nem a hely teszi az embert naggyá, hanem a nagyra menendőtül veszi minden böcsületét a hely is.

Előre egy lépéssel, fiam.

Egy méltóságos asszonynak fia katonává lévén, midőn anyja a kardot oldalára kötötte, mely régente igen kurta vala és ennek kurtaságául a fiú panaszkodnék, az anyja: Előbbre (mondá) egy-két lépéssel, fiam, elég hosszú lesz!

Egy högyet a másikra hányhat.

Ezt a leleményesek a régi ciklopokrul mondták, hogy midőn Jupitert ki akarták az egeből vetni, hogy az égbe érhessenek, Pelion högyet Ossára tették. De Jupiter őket agyonmenykövezte.

Kár az erős vitéznek meghalni.

Magyarországunknak ama bölcс igazgatója, Hunyadi János, midőn zimonyi várban halálos betegségében fekünne, hozzája jött S. Kapisztránus. Az odagyült magyarok azt súgták egymás fülében: Istenem, minő nagy igazgató! Minő nagy vezér ő! Minő sok győzedelme volt a törökökön! Ugyan miért kölletik az ilyen

nagy magyarnak meghalni? — Ezeket hallván a haldokló vezér: Csuda dolog (úgymond) féleim, hogy azt vöszitök föl dicséretemre, melyet én nem magamnak, hanem vagy a szerencsének, vagy katonáim bátor szívöknek köszönhetök. Ha holtom után dícsérni akartok, azokért dicsérjete, miket magam cselekedtem. Ezek pedig azok, hogy életemben hazámat mindenkoron szerettem, hogy életemnek napjaiban senki fiával igazságtalanságot nem tettem. Álljon elő azon özvegy, ki énmiattam gyászba öltözött volna; álljon elő, ki szemembe mondja, hogy valaha hazám ellen dolgoztam!

(Erősök.)

Elrejtette magát, mint Vászón Pál.

Az olyanokrul mondjuk, kik immár meghaltak. Vászón Pál bujkálósdit játszván társaival, azt fogadta előttök, hogy úgy elbúvik, hogy soha nem akadnak reá. Ezzel elhagyván társait, a kútrováson lement és a kútba esvén, belehalt. Ennek vagy esztelennek, vagy szerencsétlennek lenni kellett.

Majom módra ölelgeti a fiát.

A majmok közönségesen kétfélék: farkatlanok és farkasok. A farkatlanok közelebb vannak az emberi hasonlatossághoz. Mindazáltal ez is, amaz is igen hasonlít az eszes állatokhoz. Mellyökön vagy on emlőjök. Van karjuk, kezökön ujjok és körmök. A közép ujj is hosszabb a többinél. De lábokkal meg különböznek tőlünk, mert noha előre hosszúak, de magok után

nem láb, hanem tenyéryomokat hagynak. Valamint az emberek két lábaikon fölmeredve járhatnak, kezekkel pedig sokféle munkára élhetnek. Csudálatos bennök a szorgalom. A mi ket az emberektől látnak, azt utánok majmoz-zák. Találtak olyanra, mely (midőn az embert magamagát beretválni látta) annak elmenetele után ő is megberetválni akarta magát, de a beretvéval élni nem tudván, torkát metszette. — Ugyancsak ezen majmozásaikkal hasznokra élnek a vadászok, midőn őket kézhez keríteni akarják. Azoknak láttokra tiszta vízzel meg-mossák orcájokat, ezután megfőtt lépet hagy-nak egy edényben, mellyel midőn szömöket megmossák, nem látnak és így megfogattat-nak. Néha sarujokat hagyják ottan, melyet meglátván a majom, felhúz és így fel nem mászhat a fára. — Nincs oly állat, mely úgy szeresse fiait. Őket a nagy ölelések között meg-fújtják. Semmi jele bennök az okoskodás-nak. Bár sokáig lakjanak az emberek között, a szólást meg nem tanulhatják. Például, látják Amerikában, hogy az emberek meggyújtják a rakás fát és mellette melegszenek. Ezeknek elmentek után melegszenek ők is, de egyiknek se jut eszébe, hogy fát rakjon a tűzre. Ha a tűz elalszik, ők is elmennek. — Legtöbb maj-mok vannak Ásiában és Áfrikában. Az erdő-ben párasan élnek. Eledelejük a gyümölcs és fa-levél. Ősznek magot is. Szeretik mind a rizs-, mind a közönséges kását. Megeszik némely madaraknak tojásokat is. Azokat elevenen

megfogni nehéz. Ha megsebesülnek, farkokat a faágra úgy rátekerik, hogy a megdöglöttek se eshetnek le. De ha egyszer anyjokat megfogták, könnyű megfogni fiokat is, melyek osztán hamar megszeliidülnek. Ezeket készült ételekkel is tarthatni, úgymint péppel, leves-sel. — Szeretik a cukrot is. Ülve ösznak. Ke-zökkel nyulnak az eledelhez. Azt széjjeltépik és szájokba teszik. Italjok víz, de megisszák a tejet is, a sört is és némely édes borokat. Nagy serénységjük vagyon a famászásban. Őket az indok mögöszik.

Nem lát tovább az orránál.

Egy ostoba görög hosszú deszkát visz vala fején, melynek elejével az előtte menő Diogenest főbeütötte, azt kiáltván: Vigyázz magadra! Visszátéekintvén Diogenes, nagy csendességgel azt kérdezte tőle: ha még egyszer meg akarná-e ütni? Végtére azt javallotta néki a böles, hogy másszor előbbre nézzen mind az orránál, mind a deszkánál.

Eszeveszett vármegyének bolond az ispánja.

Egy helység számára tűzlocsolót csináltatott a vármegye. De mivel osztán semmi tűz nem támadott, az eszköz úgy megrozsdásodott, hogy a hirtelen történt lángban semmi hasznát nem lehetett venni. Ezt tapasztalván az ott lakó kasznár, a főispánhoz menvén, a történetet elbeszéllette. Azt javallotta a főispán, hogy a tűz előtt gyakran megpróbálják az eszközt. Ezzel hazamenvén a kasznár, azt mondotta,

hogy főispán azt javallotta legyen, hogy a tűz előtt három nappal mindég megpróbálják a tűzlocsolót. E parancsolatnak ostobaságát általlátván a falu, akkor mondotta ellene azt: Eszeveszett vármegyének bolond az ispánja.

Bétekintett, mint bolond Istók Debrecenbe.

Lévai szüleményektől hallottam, hogy ez a bolond Istók Léván született volna, egész életében nem is lett volna más ingerje, hanem, hogy minden esztendőben meglássa egyszer Debrecen városát. Nem is ment tovább az első háznál benne, ismét hazatért és kóborlásával megelégedett.

Rómában volt és a pápát nem látta.

Kik ennekelőtte (úgy mint zarándokok) Róma városába mentenek (mert e mostani üdönkben ez a járás is megtiltatott), ha a pápát nem látták, ostobáknak tartattak. De még egy zarándokot ostobábbnak lenni tapasztaltak; kitől midőn kérdezték, látta-e magát Róma városát, azt felelé, hogy a sok házak miatt azt se láthatta.

Föl nem ér eszével.

Egy ostoba gazdának hordájából, melyet csapra vetett, szünetlen fogyott a bor. A szolgáknak lopótöközésekről gyanakodván, fölül a hordónak száját bépöcséltelte. Mivel így is csak ugyan fogydogála a bor, elbeszéllette szomszédjának az egész történetet. A csapot látván a szomszéd: Hát azt (úgy mond) föl nem

érheti kend eszével, hogy e csapnál fogydógalna a bor? Az lehetetlenség (monda a gazda), hogy a csapnál fogyjon, mert én ott mindenkoron elég bort tapasztalok; fölül kell tehát a bornak kevesebbbedni, mert ott mindég nagyobb az üresség.

Nem akart tovább menni az Anál.

Egy gyermeket erővel olvasni akart taníttatni az anyja, de a mester még az Á betűt se mondathatta ki vele. Kérdezte az anyja, miért nem mondja ki az Át. Azért, felele a gyermek, mert osztán a Bére fogna a mester, én pedig azt nem akarom.

Nem minden föld termi az ést.

Egy királynak bolondja magot vetett a szántatlan földre. Kérdé a király, mit cselekedne. Felele az udvari: Magam félét vetek. Elnevetvén magát a király, ismét megkérdezte, miért nem vetne inkább okosakat. Erre a bolond: Mentsen meg (úgymond) az Isten, hiszen azokat meg nem termené ez a föld.

Nincs veleje.

Egy paraszt a veszekedők közé avatván magát, főbeütéssel jöve el előlük. Hivattatván az orvos, csak azt kérdezte, ha vajjon megsértődött-e annak veleje. Egy csíntalan fickó azt monda, hogy annak veleje meg se sértődhetett, mivel soha se volt. Mert ha veleje lett volna, magát a veszekedők közé nem avatta volna.

(Esztelenek.)

Locska, föcske.

Hajfodorító (nagyon szós lévén) kérdezte az urat, miként akarja a hajfordítást. Felele az úr: Minden locska s föcsögés nélkül.

Megtámad, mint a mérges kutya.

Sok van a kutyákban, amik följegyzésre méltók. Legjobb társa az embernek ez is, a ló is. Tudjuk, hogy urát a haramják ellen védelmezte a kutya és midőn megöletett, testét el nem hagyta, hanem vadak ellen oltalmazta is. — Epirusban megösmerte a kutya ura gyilkosát, szüntelenül reáugatott. Erre a gyilkos megfogattatott és megvallása után feje véteztet. Voltak oly kutyák, melyek urok halála után önni nem akartak, meg is döglöttek. Midőn Lizimakus király, hogy megégettessék, egy rakás fára tétetett, annak legkedvesebb kutyája beleugrott a tűzbe. Így járt Hieron királynak ebe is. Ulissesnek kopója (a húsz esztendő után) megösmerte az urát és örömében megdöglött. Csak magok az ebek, kik urokat ösmerik. Ha idegen jön a házhoz, megösmerek azt is és ha csinosan vannak felöltözve, hízelkednek is. Ellenben a szurtos zsidókat, a rongyos koldusokat tüzesen megugatják. Értik nevöket és a házi szavakat. Messziről is haza tudnak jönni. Minden állatok között legjobb emlékezetjük vagyon. Kétszer fiadzanak minden esztendőben számos kölköket. Ezek vakon születnek s mennél később szopnak, annál későbbre nyílnak szemeik. Hét nap előtt sohase látnak, huszonegy nap után sohase

vakok. — A veszett kutyák július végén és augusztus elején közel egy holdnapig veszedelmesen harapnak. A megharapottban szomszóságot gerjesztenek, de emellett a víztől és szélről való idegenséget is látni bennök. Ezeknek a felgyógyuláshoz kevés reménységjük lehet. Csak az segíthet a megharaptakon, ha őket hirtelen egy halastóba vagy állóvízbe taszítják. A veszett kutya urát se kéméli. Veretessenek agyon. Az egészséges kutyák, ha mindennap jól nem tartatnak, a tizenöt esztendő is fölül haladhatják. Semmiféle állatok között nincs annyi nem, mint a kutyák között. Ezeket legjobban lehet felosztani. I-szor: a vadászokra. II-szor: a pásztorokra. III-szor: az udvarokra. Mind a három félékben legjobbak az egyszínűek. Mennél több bennök a szín, annál rosszabbak. Mind a három félékben legjobbak a nagyok, temérdekek és a mélyen ugatók. A pásztori kutyák fehérek legyenek, hogy őket a farkasok meg ne különböztethessék a juhoktól. Az udvariakban a fekete szín jobb, mert ezek nappal irtóztatóbbak, éjjel láthatatlanok, ugyanazért a tolvajokhoz közelebb férhetők. Az udvari ebek elsőben se kegyesek ne legyenek, mert így a tolvajokkal enyelgethethetnének, másodszor se nagyon mérgesek, mert az otthonosokat is, főképen ha láncon vannak, hamar megmarhatnák. Ezeket az udvaron kívül ne eressze a gazda, mert megszokja a csavargást és (vigyázatlanabb lévén) a tolvajokra nem ügyel.

Ujjával is szól.

A szabóra reávallott hitese, hogy a paszamántot meglopta. Feddette ura, de hasztalan. Hajánál fogva a kútba tartotta, de ott is fel-emelvén kezét, ujjait megjártatta, mint az ollót, a paszamántnak elvágását jelentvén.

Szószaporító.

Mátyás királyhoz (szokás szerint) sok külső országi tanultak iparkodtanak. Eljött a többi között olyan is, ki országunkban az ékesen szólást akarta tanítani. Hogy ez magát a király előtt nevezetessé tegye, azt ígérte, hogy ő akárminő csekély dologrul is hosszasan tudna szólni. Elfordulván tőle Mátyás, azt mondotta magyarul (mely nyelvet ama nem értett): Még a csizmadiában sem szeretem, ha egy kis lábra nagy csizmát varr. Ezzel kiadott a hosszasan szóló tanítón.

(Föcsögők).

Fél, mint Samu a nadrágjátul.

Samu nevű együgyű suttyó irhás nadrágot csináltatott magának. Midőn egyszer az úton nagyon megázott és elfáradta után szunyadozni is kezdett, bement egy közellévő erdőbe, hogy magát kinyugodja. Még ott igen jóízűn aludt, addég az irha kiszáradt és midőn megfordult, zörögni is kezdett. Samu, valami vadállatnak zörgését hallani látszattatván, úgy megijedett, hogy szaladásra vette a dolgot. Mennél jobban szaladott, annál inkább zörgött az irha. Ezzel ő a vadnak utána jöttérül

gondolkodott. Csak alig volt benne a lélek, midőn a faluba béért. Itt midőn történetét elbeszéllette, kinevettetett.

Illa berek, nád a kert.

Illa, a régi magyaroknál, kik a szavát egészen kimondani röstellették, annyit tett, mint: szaladj. Ha igazán ki akarták mondani, így mondták volna: illants. De félelmökben erre reá nem értek, a többi is mind darabolva van. Igazi értelme ez: illants, amott van a berek, avagy ha odafutni nem akarsz, eme náddal kerített kertet által ugorhatod.

Szent Gergely vitéze.

Ezt az olyan vitézekről mondják, kik erőtlének. Sz. Gergely napján régenten a kisdedek katonásdit játszottak és a várost körüljárták vagy lovon, vagy némelyek gyalog. Villogtatták kardjokat, de senkit se vágtak. Ezt még megtartották Erdélyben, Medgyesen és szemeimmel láttam, midőn ott 1767-dikben a hatodik oskolát tanítottam.

Van még a nyúl nál is félénkebb.

A gondolattal lévén magok felől a nyulak, hogy széles e világon nincsen náloknál félénkebb állat, magokat egy tóba akarják vala veszteni. Midőn annak elejére szaladtak, hogy már-már beleugranak, észrevették, hogy tölők a békák megijedtek és a tóba ugrostak. Megálljunk, monda egy öreg nyúl, ime a békák félénkebbek minálunknál. Már most örömebb élhetünk.

(Félénkek.)

Mindenkor viszket a füle.

Midőn egy fősvénytül valamit kértek, a füléhez nyúlt és azt vakargatta, mintha valami más dolgai lennének.

Hess, másé, az udvarrul.

A fősvény gazdasszonyoknak szavok járások, midőn a tyúkoknak eledelt hintenek. Szüntelen arrul gyanakodnak, hogy a szomszédnak tyúkjai is jelen lennének. Tapasztalásbul mondják, hogy a *hess, másé* szóra kitakarodnak a nem odavalók.

(Fősvények.)

Ha ha nem volna, minden szegény gazdag volna.

Midőn Fülöp (N. Sándornak atyja) hosszú levelet írt volna a spártaiaknak s azzal fenyegetné őket, hogy *ha* hozzájok viszi táborát, nagy vérontásokat és pusztításokat fogna városokban tenni, a spártaiak (szokások szerint) kurtán feleltenek, csak azt írván viszsa: HA.

Krézusnál gazdagabb.

Krézus, Lidiában ötödik és utolsó király, leg-gazdagabbnak tartatott élete napjában. Midőn minden kincseit megmutatta egy filozofusnak (Sólonnak), ez azt mondotta neki: Holta előtt senki se mondhatja magát boldognak. Nem sok üdö mulva Cirustul megveretett Krézus, kit is midőn egy katona meg akart ölni, Krézusnak fia (egy néma herceg) így szólította

meg ötet: Katona, ne bántsod az atyámat, mert ő király! — Cyrus halálra ítélte Krézust és midőn kivitetett és szüntelen azt mondaná: Oh Sólón, Sólón, be igazat mondottál! — a történetet tőle megértvén Cyrus, néki nemcsak megkegyelmezett, hanem ezután legnagyobb barátjának tartotta.

Jó ez ingyen.

Egy szolgabíróval kocsizván egy németországi generális, szemére vetette Magyarországnak, hogy útjai göröngyösök, kátyúsok, hidjai csorbák, révjük dísztelen, egyszóval oly darabosok az utak, hogy a kocsi szinte kirázza lelkét a legerősebb embernek is. Erre a szolgabíró csak azt felelte: Uram, jó ez ingyen! Tudniillik Németországon csaknem mindenütt pénzt kérnek az utakon.

Néha a gazdagság is szemtelen.

Ezt a valóságot megösmerték a régi bölcsek. Kérdeztetvén egy, mért mondaná szemtelennek a gazdagságot: Azért (úgymond), mert az néha a vak (ugyanazért szemtelen) szerencsének adománya.

(Gazdagok.)

A gyermekszereteten is lehet gyarlóság.

Ennek példája e lehet. Ama (minden kivétel, minden kételkedés nélkül) nagy és halhatatlan emlékezetű negyedik Henrik (francia király) nemcsak gyermekeinek nevelésökben foglalatoskodott, hanem magát velök együtt legörömeztőbb mulatta. Midőn egyszer előt-

tök pálcán lovagolna, rajtakapta a spanyol követ (kinek magának vala szabad a bójelen-tés nélkül való bemenetel). Ezt hogy a király látta, elfordult gyermekeitül és ugyanazon pálcáján lovagolván, csak azt kérdezte a követ-tül: lennének-e fiai? A követ maga is pálcájára ül-vén, lovagolni kezdett, azt mondván, hogy három gyermekei lennének. Együtt lovaglot-tak osztán mindnyájan. — Ha a dolgot igazán felvesszük, egy értelmes követ előtt igen ren-detlennek tetszhetett az, midőn az a rettentő bajnok (az a világsudállotta király) nem lát-szatott azzal dicsőségének méltóságát lealázni, midőn azt az atyai szeretettel összekapcsol-hatta. — Ez a példa elégségös lönne azoknak a szülőknek megszegyenítettésekre, kik nem-hogy magok nevelnék fel gyermekeiket, hanem vagy bizonytalan erkölcsű tanítókra bízzák azokat, vagy (semmi alkalmatosságot nem akarván magzatjoktul szenvedni) őket a paj-kos cseléd vagy a hajdúk között nevelik, kik-tül minden feslett erkölcsöt úgyannyira ma-gokba szívnak, hogy azzal örökre megveszte-gettetnek. Ilyeneket adnak osztán az oško-lákba. És mégis nagy méltatlanul szidalmaz-zák a tanítókat és a várost is, hogy abban fiaik megromlottanak. Odahaza rontottátok meg azokat, jó szülők. Mért okádtok tehát kí-gyót, békát vagy az ártatlan tanítókra, vagy az ártatlanabb városra? Mennél fényesebb a vá-ros, annál többet láthat és tanulhat a jóban neveltetett ifiú (tapasztalásombul mondom,

mivel vagy húszezer tanítvány kezemen általment); de a gonosz nevelésű gyermek (mivel már egyszer a dögrovásra van metszve) Dorosmán is elveszhet.

Skárlát, gránát, nyust. Léva, Tata, Sust.

Országunknak nagyjai közül egy a régi üdőkben az ország gyűlésére készülvén, magának oly öltözetet csináltatott, hogy arra költötte három faluját. Posztója skárlát, gombja gránát, prémje nyust. Ezekre zálogba esett falui: Léva és Tata, végtére Sust. Ezt látván az akkori magyar főpap (primás), így köszöntötte ötöt: Skárlát, gránát, nyust; Léva, Tata, Sust.

(*Gyarlók.*)

Kengyelfutó.

A régi üdőkben (amint Etelkámban megjegyezve hagytam a 48-dik jegyzetben) lovaglottak nemcsak a férjfiak, hanem a fehérszemélyek is. De, hogy ezek a nyeregrül le ne forduljanak, mind a két felől két inasok rendeltetnek és mivel a kengyelt kezekkel tartották, kengyelfutóknak neveztetnek. Már e mostani időkben az asszonyoknak kengyelfutóik elmaradtanak, de lovaglásaik (főképen a büszkéket értvén) el nem hagyattanak. Én legalább lovagolni a magyar asszonyok közül pesti és budai lakásomnak üdején egyet se láttam. Láttam külföldieket, de felölök nem sok jót gondoltak a kacagányos magyarok. A kengyelfutás osztán a kocsis lovak előtt gyakoroltatott, de ez is elmúlt immár, kiket a csatlósok

kövelték. Már ezek is nem a kocsiajtó mellett szaladnak, hanem hátulról állanak.

A hamar értt ész hamar elvész.

Egy igen öreg ember hallván egy hateszten-dős gyermeket mindenféle dologrul igen okosan beszélteni, azt mondá: Fiam, te üdödre nézve igen okos vagy, nem élsz sokáig! Erre a gyermek: Kendnek tehát, jó após, (úgymond) nem kölletett fiatal korában okosnak lenni, mivel ily sokáig él. *(Hamar esttek.)*

Kardot kötött.

Midőn második Soliman török császár Szigetvárat ostromolni kezdette, azt az erősséget Zrinyi Miklós (az a halhatatlan emlékezetű magyar vezér) erősen védelmezte. Basáival tanácsot tartván a császár, megegyeztek abban, hogy mivel a vár föladásának akkori jele az lenne, ha a várbul maga kardját a török császárhoz vitettetné Zrinyi, levelet irand néki, hogy azt cselekedje. A levél ily kurta volt: Küldd el kardodat, ha élni akarsz. De Miklós is ily kurtán: Magad gyere a kardért, ha halni akarsz. Ezután fölkötötte kardját és vitézeivel kitört a várbul és a törökökre esett Soliman-nal együtt, ő is meghalt. *(Haragosak.)*

Ezen is általesett, mint Bakó a házán.

Bakónak (egy makai lakosnak) háza mellett égés támadott. Amennyire lehetett, szorgalmasan védelmezte házát. Hogy osztán ez is meggyulladott, a szorgalmat elhagyta, azt

mondván: Hála Istennek, ezen is általestem immár.

Jár-kél, mint Orbán lelke.

Orbán (egy falusi nótárius) meghalálozott. Feleségének ellensége, (a kántor) hogy maga mérget az asszonyon kiöntse, éjjél tájban lepedőt vévén magára, a nótáriusnak háza előtt sétálgatott. Az asszony úgy megijedett, hogy a nehézség is törte. Azt a falusiak (a kántor szava után) valóságosan Orbán lelkének lenni gondolták.

Összesúgnak, mint a gyergyói lovak.

Gyergyón, Erdélyben, lovakat vett vala egy magyar, melyekkel Magyarország szélére érven, észrevette, hogy tovább menni nem akarnának. Sőt a lovaknak, midőn elfáradnak, szokások szerint a rúdon körösztil tették egymásra fejeket. Azt gondolván a paraszt, hogy egyik a másiknak a nem-húzást súgná: Majd adok én (úgymond) egymás fülébe súgni! Megkorbácsolta őket, el is ment.

Sokáig tartott, mint a Rákóczi lakodalma.

Ez a Rákóczi (első Ferenc név alatt) erdélyi fejedelemségnek (úgyszólván) csak címjét viselte. Felesége Zrinyi Ilona volt, annak a Péternek leánya, kit a császár (első Leopold) a többi összeesküdtekkal együtt lenyakaltatott. Hogy ennek a grófi kisasszonynak fejéből a nyomorúságnak emlékezetét kiverhesse Rákóczi Ferenc, egész hat holnapig tartotta lakodalmát, ki osztán azt a híres második Rákóczi

Ferencet szülte, kinek tetteivel tele vagyon a magyar és erdélyi krónika. Zrinyi Ilona, ez a hosszas lakodalmú asszony, urának (Rákóczi első Ferencnek) halála után, Tököli Imréhez ment férjhez. Fia (második Ferenc) sok viszontagságok között megholt Konstancinápolhoz közel Rodostyóban és Smirnán temetettetett el, egy katolikus templomban.

Vérre válik, mint barátban a lencse.

Azt mondják Mátyás királyunk felől, hogy két barátot csak azért zárattatott bé szobáinak egyikébe, mert nála előljárójok ellen azt merték megpanaszolni, hogy őket örökké lencsével tartja. Ezeket a király egy-két nap megkoplaltatván, harmadnapra lencsét adattatott nekik, megparancsoltatván a lencsehordó inasnak, vigyázna a fráterekre, mit szólanának együtt. Ezek a lencséhez hozzálátván, azt jóízűen megették. Hogy az inas(ki deákul nem tudott) szavokat meg nem értené, azt mondták magyaros deáksággal: Vére válet, azaz: bizony jó. Ezzel a szolga urához visszamenvén, azt mondtotta neki, hogy a barátok jóízűen megették legyen a lencsét, szünetlen azt mondván, hogy vérre válik bennök.

Kár, hogy puska elfogyott, mint a nagyidai cigányoknak.

A labancok ellen igen vitézül viselték magokat a nagyidai cigányok, úgyhogy az ellenségnek el kölletett tőlök menniek. Azoknak elmenésök alkalmatosságán azt találták a cigányok

mondani: Köszönjétek, labancok, hogy puska-
porunk elfogyott. Ezt a labancok megtolmá-
csoltatván magoknak és a cigányokat rútul el-
emíszítették. Ennek keserves emlékezetére meg-
vagyon még a siralmas nagyidai nóta.

Üget, mint a böjti boszorkány.

A régi mese szerint a boszorkányok éjjel söp-
rűre szoktak ülni és Szent Gellért högyére
ügetni. Mivel ez böjtben szokott esni, őket
böjti boszorkányoknak hívták.

(Cselekedeti hasonlóságok.)

Cifra, mint a Bálint nadrágja.

Bálintnak nadrágja olyan volt, hogy a temér-
dek sok sújtás miatt annak posztaja éppen
nem látszatott.

Erős, mint a víz.

A vizet azért mondják erősnek, mert malmokat
hajt, amit a bor nem tehet.

Kurta, mint a francia haj.

Amit annakelőtte leggyalázatosabbnak tartot-
tak, midőn valakinek haját elnyírték, azt a
franciák (az én üdőmben) díszre vinni kezdet-
ték. Immár országunkba is behatott ez a vise-
let. Nagyjainknak mind férjfiok, mind asszo-
nyaik kurta haját viselnek.

(Tulajdoni hasonlatosságok.)

Alpári ember.

Ezen együgyűeket értünk, azon történetről,
hogy Alpáron meg hagyta magát csalattatni

Zalán, midőn a fehér lovakon országját is eladta.

(*Hasztalan emberek.*)

Némával beszél.

Ezt eleink igazán haszontalannak lenni mondták, mivel a némákkal beszélteni nem tudtak. De, minekutána a süketnémáknak oskolájok 1802-dikban Vácra hozattatott, szemeinkkel látjuk, hogy a némákkal is szinte úgy beszélhetünk, mint akárki mással és bennünket is jól megértenek. Láttam, kik osztán mestersegekre állottak. Láttam íródeákokat, könyvszödőket és nyomtatókat. Közönségesen mérgesek szoktak lenni, főképen, ha észreveszik, hogy süketségök és némaságok miatt kinevetetnek.

(*A hasztalan cselekedetek.*)

Nem egyéb ötödik keréknél a kocsiban.

Kocsiban az ötödik kereket mindaddég haszontalannak lenni gondolták, még azt a hintókba, hogy hamarébb fordulják, bele nem csúsztaták a kerékgyártók.

(*A hasztalan holmik.*)

Hol sokat ígérek, keveset nyujtanak.

Az éhes farkas körüljárt mindeneket, hogy valami eledelre találjon. Végtére a faluba is belopódzván, meghallotta egy parasztháznál a gyermeksírást és midőn az ablak alá ért, a gyermek anyjának ezen szavait: Várj, várj! ha csak még egyszer is sírsz, kivetlek az ablakon, hadd egyen meg a farkas. Erre a farkas megörült és egész éjjel várta a gyermeket. De az

elhagyván reggelre a sírást, édes anyjának karjai közé véttetett és hallgatása miatt megdicsértetett. Ne félj, fiam, (mondja vala az anyja), ha a farkas eljö, annak inát letörjük. Erre megbosszonkodván a farkas, elment e szavaival: Ennél a háznál is sokat ígérnek, de semmit se nyujtanak.

Hadd alább, jó szász.

Egy erdélyi szász azzal kérkedett, hogy száz törököt vágott. De addég fartatták, addég mondták néki: Hadd alább, jó szász, hogy végtére egy törökre szállott. Sőt utoljára kételkedni kezdett arrul is, ha vajjon megölte-étet. Mert (úgymond), midőn a sűrű bokorban futottam, egész futásomban hátratartottam kopiás lándzsámat. A kópia pedig nagyon suhogott. Nem tudhatom tehát minden bizonynyal mondani, ha beleütközött-é a merész török, vagy csak a bokros fáknak ágai és levelei suhogtak. Ezt pedig én inkább hiszem, mint amazt. Ezt az egész történetet (keveset változva) így adja elő Pázmán Péter esztergomi főpap. Hodaegus L. III. C. 2. §. 10.

(Hazugok.)

Jó az Isten, jót ad, kopasznak is haját ad.

Egy alföldi nemes ember sokaknak, de nem mindenknek tudokra megkopaszodott. Ezt a kopaszságot nem szenvedhetvén, fel találá Pestre menni, hogy ott magának más jóbarátainak javallásokbul vendég-haját csináltatasson, melyet németül parókának neveznek.

Ezt jó pénzen megcsináltatván, vele hazament és másnap a fejére tévén, megjelent Sz. Dömötör templomában. Ekkor azok, kik kopaszságát tudták, a gondolattal valának, hogy néki az Isten haját adott.

A jó szappanyozás fél beretválás.

Ennek a közmondásnak valóságát a beretválások tudják. Mindazáltal másképp is valakit megszappanyozni annyit tesz, mint megfeddeni. Ugyanazért, amazt a közmondást: A jó szappanyozás fél beretválás, az erkölcsre vévén, így esik: a megfeddés után könnyebben bánni az emberrel.

Hideg a szél télen, ha a meleg kohbul jön is.

A cigányok, kovácsok, lakatosok kohnak nevezik azt a lukat, melybe a fúvóval fúnak. Így tehát ők a vasat koholják, midőn (arra a tüzes lukra tévén) lágyítják. Csufolják is a dudásokat, hogy ezek a hideg lukba fúnak, ők pedig melegbe. Innent őket elsőben kohácsoknak mondták. Osztán csupa könnyebb kimondás végett kovácsoknak nevezik.

Jó pap holtig tanul.

Jó Pálnak hívtanak egy plébános urat, kit, valahányszor ablakja előtt az emberek elmentek, mindig olvasni láttak, innent őtet holtig tanulónak lenni mondták. — Mások így beszéllenek erről, hogy egy plébános úr (éppen mikor breviáriumából imádkozott) a guta által agyonüttetett. Ezt hallván a nép, odacső-

dült és mellette a könyvet látván, ezt a jó papot holtig tanulónak lenni mondották.

(*Illendők.*)

Majomszeretet.

A majom úgy szereti fiát, hogy ölelései közt gyakorta megöli.

Verebek vannak a süveg alatt.

Ezt a közmandást azokra a fiatalokra alkalmaztatjuk, kik süvegöket le nem veszik a böcsületesebb emberek előtt. Talán verebeket rekesztettek sövegjek alá, vagy azt a fejekbe szegezték. És ezért levenni vagy nem merik, attul félvén, hogy a verebek kiszállnak, vagy nem lehet az odaszegezés miatt. Az ilyen gyermekek högykék és a pajkosságra hajlandók.

Megfizet a nagy harang.

Azaz semmi se lesz belőle. Mert kik sokkal adósok, mit vehetni tőlök? A nagy harangnak hangja (midőn kimúlnak) minden adósságot kifizetni mondatik.

Adál Uram esőt, nincs köszönet benne.

Az az említett eső igen rossz vala. Mondják, hogy akkor származott ez a közmondás, midőn a sok kérés után eső helyett jégeső lett és az mindeneket elvert.

Csak hatot az almának öregébül egy pénzen.

Csak az én éltemben (70 esztendő alatt) hogy ment feljebb mindennek ára, írtóztatóság. Egy kecskeméti pogácsaalmát öt garason árulnak Pesten, holott ennekelőtte (amint a

közmondás tartja) hatot adtak egy pénzen, pedig a legnagyobbak közül. Egy pár kordovány csizma két forintrul tizenháromra ment. Pár csirke öt krajcárrul tizenöt garasra. A legfinomabb posztó ötrül húsz forintra ugrott. Egy nyúl ezelőtt hét garas, most három forint. Ezelőtt a bárány hét garas, most három forint. Ezek így vannak 1809-dikben. *(Illetlenek.)*

Jobb a gunyhó, mint a galiba.

Gunyhó olyan hajlék, melynek mind oldala, mind födele van, ugyanazért se a szél, se az eső bele nem hat. Galiba az, melynek vagy födele, vagy oldala nincsen.

Jobb későn, mint sohase tanulni.

Kátónak (ama római nagy embernek) mondása, ki a görög nyelvet öregségében tanulta.

Jobb itthon, mint otthon.

Egy fiatal menyecske (urának engedelméből) meglátogatta más faluban lakó szüléit. Eleget tartóztatták, de egy nap tovább meg nem tarthatták. Hamar hazajövésén csudálkozván ura, kérdezte: Jól tartottak-é otthon? Felele emez: Jól tartottak, jól, de csak jobb itthon, mint otthon. *(Jobbak.)*

Ütné meg a guta.

Guta Jakab igen híres haramja Ungvár vármegyében, a tizennegyedik században. Született Szaboles vármegyében, Komoróban, egy magyar faluban. A parittyából úgy tudta kihagyítani a galacsint, vagy más gömbölyű kö-

veket, hogy a tárgyat el nem hibázta. Elsőben Komoró mellett kezdette gonosz mesterségét űzni, ahol is alattomosan sok jó embereket leparittyázott az úton. A parittyázás után lelapulni szokván, azt a közmondást szerzette: Lelapult, mint Komoróban a Guta. Mikor az embert vagy a szél megüti alattomosan, vagy a kórság bántja, azt is gutaütésnek nevezik. Midőn kinyilatkozott gonoszságiért nyomozni kezdtek, Ungvár tájékára szaladott. Itt még nagyobb haramjaságokra vetemedett. Ölt, nyúzott, akit előtalált, kiknek osztán bőrökbe is öltözött. Sokat hajhászták, még kézrekerítették.

Borzas hajú böti boszorkány.

A régieknél mást tartottak csupán boszorká-nyoknak, mást böjti boszorkányoknak. A csupa boszorkányok csak a városokban, falukban nyomták meg a fekvőket. A böjti boszorkányok nagyböjtben a Szent Gellért högyére éjtszakánként söprűn nyargaltak. És így a nyargalásban borzas haját nyertek.

(Kárhoztatók.)

Akkor nevet, midőn vagy maga jól járt, vagy más valaki ebül.

Muciust, Rómában egy kegyetlen és mindig komor tekintetű rossz embert egykor igen szomorúnak látván Publius, azt mondotta egy barátjának: Vagy Mucius ebül, vagy másvalaki jól járt.

(Kegyetlenek.)

A messze villámnak későre jön mennydörgése.

Ha ki a villámlást meglátja és tüstént akkor kezének hüvelykjét az ugró érre teszi, amennyi ugrást téssen, annyi mérföldnyire legyen tőle a menydörgő fölhő. Ha csak egy ugrása van is az érnek a villám és dörgés között, az a menykő nem árthat, mert az akkor ott van immár, ahol lennie kellett. Egyszóval, kit a menykő megüt, az a dörgést nem hallja, valamilyen kit agyonlőnek, a puska pattanását fülre nem veheti.

Későbbre öszül a bajusz, mint a haj.

Hogy a bajusz későbbre öszül, mint a haj, tapasztalásból tudhatjuk. Ennek okául azt tartjuk, mert a bajusz legalább húsz esztendővel fiatalabb a hajnál, a fiatalabb pedig későbbre öszül. Van ennek oka a szőrnek minéműségében is, mely minden másnál később öszül, a haját pedig nem mondhatjuk szőrnek.

Sok elpatkol addég.

Sokan törték fejeket abban, mért mondják afelől a magyarok, aki megholt, hogy elpatkolt. Én ennek okát a patkós csizmákban keresem, melyet régen mind a férjfiak, mind az asszonyok viseltek.

(Késedelmesek.)

Összejárta Tolnát, Baranyát.

A Tiszántúl lévő magyarok, ha Tolna és Baranya vármegyéket megjárták, magokat igen forgott jártas embereknek tartották.

Fenn az ernyő kas nélkül.

Az alföldiek nagyon csúfolják az olyan embereket, kik feledékenyek lévén, sokat elvisznek magokkal, de többet felejtenek otthon. Ilyenek a kocsisok, kik a szükséges holmikkul némelyeket kocsijokra raknak, úgymint az ernyőt (eső ellen a gyékényt vagy ponyvát), azonban elfelejtik a kast, mely nem különben szükséges, valamint az ernyő.

Énes ember.

Énes embernek azt mondják a magyarok, ki szüntelen magát magasztalja, ezeket mondván: Én vagyok, ki vagyok. Én cselekedtem azokat. A többi mind számár. — A deákok ezeket egoistáknak nevezik. Ezekről az énes emberekről azt szokták közönségesen a tanult és tapasztalt magyarok mondani, hogy rossz szomszédjaik vannak, mert (azoknak hallgatókban) magok magokat kényteleníttetnek dícsérniök.
(*A kevély emberekről.*)

Hallod-é, ez nem Csáki szalmája.

Ez a közmondás Léva városában származott. Ezt ennekelőtte gróf Csákiak bírták, kik természetjek szerint igen jószívűek és adakozók lévén, a parasztoknak patvarságjokat könnyen elfülelhatték. Egy patvarságjuk abban állott, hogy a búzát feliből nyomtatták el, arra tartván számot, hogy az uraság szokása szerint nekik ajándékozná, melyet osztán odahaza újra kicsépelvén, abbul felinél is többet kicsépeltenek. Csáki nemzetségről Eszterháziakra

kerülvén a jószág, a parasztok evvel az urasággal is egyenlőképen akarván bánni és a kévét felibül kicsépelni, de a tisztartók azt mondták nekik, hogy ez a szalma nem Csáki szalmája immár, hanem Eszterházié.

Füstfaragó, annak is leggyávábbja.

Füstfaragónak hívják Szegeden, amint tudva vagyon, a kéménysöpröket. Ezeket nem igen hasznosoknak tartják az asszonyok, mivel kéményeiket magok is jól le tudják söpreni. Mindazáltal, miolta kőkéményekhez szoktak a szegényebbek is, lassan-lassan hozzáédesülnek a füstfaragókhoz, legalább azért, hogy csintalan gyermekeiket azoknak jövőendő ittermettekkel ijesztgethessék.

(A kevélynek szava járatjai.)

Könnyű a vizet mérni.

Azon korcsmárosok ellen van, kik pokol szokások szerint a bort vízzel vegyítik. Egynek azt mondotta egy utazó, hogy maga jobban tudná, mennyi víz szükséges magának, ugyanazért ő töltene inkább magának, nem az áros.

(Könnyűek.)

A néma gyermeknek maga anyja se érti szavát.

Némely tanító komédiát csinálván, ezen közmondással élt egy helyett: A néma gyermeknek maga anyja se értheti szavát. Azon személy, kinek ezt mondania kölletett, elandalodván, minekutána a kimondásra erőltetett, hamar-

jában így habarta el a közmondást: A német gyermeknek magyar anyja se értheti szavát.

(*Nehezek.*)

Béfogta mind a hatot.

Azaz mind a hat lovat befogta, amint cselekedni szokták, atyjok parancsa ellen, a nyakas fiak.

(*Nyakasok.*)

Okos, mint a tordai malac.

Némely sebesen kocsiskodó erdélyi eltapodtatott a tordai úton egy aluvó malackát. A bíró elejébe hajtattván, a malacnak gazdája többet akarván a kocsison nyerni, azt mondotta a tanács előtt, hogy az immár esztendő malac volt legyen, ugyanazért megérné a két magyar forintot. A bíró a malacnak annyi üdejét lehetetlennek lenni mondotta, mert ha a tordai malac esztendő, lenne annyi esze, hogy a kocsi előtt felugordana. Adattatott néki öt garast.

(*Okosok.*)

Két rosszbul a kisebbiket válaszd.

Ha ezt az ember nem cselekszi, állapotját rosszabbra fordíthatja. Ennek vitatására e mesét szerzették: Egy gazda nagy terhet rakott mind lovára, mind szamarára. A szamár nagyon elfáradván, kérte a lovat, venne fel valamit súlyos terhéből, másként nem sokáig vihetné. De szavát fel se vette a ló. Ugyanazért nem sok üdő mulva lerogyott és a terh alatt megdőglött. Ekkor osztán a lóra rakta a gazda

nemcsak terhét a megdöglött számárnak, hanem a megnyúzottnak bőrét is. *(Oktatások.)*

Nem mindenkor nevet a vak ló.

A deák így szól: Non semper ridet Apollo. Ezt egy fűzfa deák így fordítá: Nem mindenkor nevet a vak ló. De ez a nevetséges fordítás annyira ment, hogy a közmondások közé számláltatott. *(Örvendőzők.)*

Szárazon mosdik.

Az olyan ravasz politikás emberekről mondják, kik szép beszédekkel és édes szavakkal élván, egyik kezöket szünetlen a másikra forgatják és szárazon mosdani látszattatnak.

Össze kerülünk a csávába.

Midőn az anyaróka elbúcsúzott fiaitól, azzal vigasztalta őket, hogy még egyszer öszve fognak kerülni, tudniillik a szűcsnek csávájában.

(Ravaszok.)

Zákányos ember.

Szeged városának Zákán pusztáján egy híres csapszék vala régenten, melyben egész heteket vesztegettek a pásztor emberek. Így a henyélő iszákosokat zákányosoknak nevezték.

(A részegekről.)

Itt van Buda, itt hegedülj!

Midőn 1790-dik esztendőben a magyar banderisták őrzötték Budán a Sz. Koronát és egyzersmind diéta is lenne, mindenfelől össze-

jövének a muzsikáló cigányok és a hallgatókat igen gyönyörűen mulatták. Egy a többi közül azt mondotta (fülem hallatára) Szegeden, hogy nálánál nem volt légyen jobb hegedűs egész Buda városában. A mellettem ülő úr, kinek nem igen tetszett lusta muzsikálása, azt mondá néki: Itt van most Buda (kutyavér), itt hegedülj.
(*A részegnek szava járatja.*)

Ritka, mint a kakuk a mezőn.

Ritka, mint a jó ember a kalodában.

Ritka, mint a jó mostoha.

Ritka, mint a csöndös gyerek.

Ritka, mint a száraz fának árnyéka.

(*A hasonlatos ritkaságok.*)

Ritka könyv hiba nélkül.

Ritka pap könyv nélkül.

Ritka búza konkoly nélkül.

Ritka gazdag kevélység nélkül.

Ritka kocsi zörgés nélkül.

(*A tulajdonos ritkaságok.*)

Sűrű gazda, ritka köntös.

Ki gazdáját sokszor változtatja, annak gazdája sűrű. De az ilyen szolga egyikétül se kaphat köntöst, mert azt esztendőre alkusszák, ugyanazért a köntös ritka.
(*A köz ritkaságok.*)

Kifogtak rajta.

Némely gazdag, de rosszerkölsű ember nagy házat építtetett magának. Annak kapujára ezeket íratta fel goromba nagy bötűkkel: Ezen semmi rossz bé ne menjen. Ezt olvasván Dio-

genes, azt kérdi vele ott álló barátaitul: Vajjon a háznak ura hol megyen bé? Ezen ugyan kifogott Diogenes. *(A rossz emberek.)*

Vad fának vad a gyümölcse.

Ezen közmondással ékesen mondja azt ki a magyar, amit a deák így mond: Non procul a proprio stipite poma cadunt, nem messze esik fájatul az alma; de ezt is hozzá lehet adni: de néha messze elhengeredik. *(Rossz példák.)*

Röst, mint a kolompos.

Midőn egyszer a ménes közé ütött a menykő, a kolompos lovat agyonütötte. Midőn azt kövérsége és delisége miatt mindnyájan sajnálának: Ne sajnálják (mondá a csikós), mert meg nem érdemli. Harang a nyakán, mégse harangozott a fölhő ellen az ostoba. *(A röstek.)*

Sokra verik a dobot.

Ez a kótya-vetyébe mondatik, mert ott akkor verik el a dobot, midőn sokat, vagyis legtöbbet látszattatnak ígérni a vevők. De honnan jött e nem magyar szó: kótya-vetye? Talán a szerbusoktul, kik ilyen alkalmatossággal azt hívják: ko otye vetye, ki akar többet adni?

(Sokak.)

Mindent leráz a válláról.

*Se pokla, se mennyországa a szabad életünek.
Sokkal hamarébb jár lába, mint esze.*

Nem tűri a pányvát.

(Szabadosok.)

Szegényt az ág is húzza.

Jeneitül, (szegedi kocsisomtul) hallottam ezt, midőn Pestrül Szegedre lehozott. Kocsijával egy fa alatt menvén, mind kalapját elkapta az ág, mind üngébe belekapaszkodott. Csak jól mondják (monda erre Jenei) a magyarok, hogy a szegény embert az ág is húzza.

(Szegények.)

Gyakran megveszik rajta a bika-pénzt.

Ennekelőtte az én gyermekségemnek üdején a szabad királyi városokban a volt a szokás, hogy a szemtelen ifiakat ha valamin rajtakapták, elsőben a tömlőcbe vitték, azután tizenkét pálcára kárhoztatták. Kinek pénze nem volt, azt a sort el is vágják rajta. A nevezetesebb polgároknak fiait, kiknek gyöngébb bőrök voltak, vagy atyjaik, vagy rokonaik a tizenkét pálcát tizenkét forinttal váltották fel. És eze- ket a tizenkét forintokat bika-pénznek nevez- ték.

(Szemtelenek.)

Kép alá való leány.

Minekelőtte országunkban a processiók meg- tiltattak, azon processiókban a Boldogságos Szűzanyánknak képét szokták hordozni a falunak legszebb leányai. Ugyanazért ha va- lami szép leányrul akartak szólani, azt kép alá valónak lenni mondották.

(Szépek.)

Nagyra ment, mint Kandónénak fia.

Kérdeztetvén Kandóné, minő tisztségben lenne katona fia, azt mondá, hogy amint hallja,

nagyra ment légyen. Tisztségének végezete így esne: ár; vagy káplár tehát, vagy generál.
(Szerencsések.)

Cserben maradt.

A cserfának bogyóibul és héjából kavarákot csinálnak a vargák és a timárok. Ebbe a cserbe belevetik a bőrt és fontos talpakat és ezt cserzésnek nevezik. Megesik, hogy a nagy darabok közé a férfiak apró talpakat, az asszonyok fonalat is hagynak. Midőn osztán az igazi megcserzés után mindeneket kivesznek, meg-esik, hogy némely aprólékok szándékjok és akarattok ellen is a cserben marad és a csernek erőssége miatt egészen elromlanak. Ezekről szokás mondani, hogy cserbe maradtak, azaz elromlottak. Ezt általvivén az emberekre, ezeket is akkor mondjuk cserbe maradtaknak, midőn azt elnyerniök nem lehetett, amire vágyódtak.

Cselt vetett a forgó szerencse.

Cselt vetni annyit téssen, mint az igazi útbul kitérni. Az ökröket is cselőre hajtják, midőn útbul jobbra térítik. Cselt vet a róka is, midőn csavargásaival álutakra lopószik. Az ide-tova tekergő emberekre is azt szoktuk mondani, hogy cselleznek, bellegnek.

Kun László szekerére szorult.

Kun László királyunk üdejében oly szegénységre jutott országunk, hogy a sok hadak miatt lovaikbul kifogyván, embereket fogtanak

bé a kétkerekű taligákba. Ezen taligákat nevezik Kun László szekerének. *(Szerencsétlenek.)*

A veréb is megszokja a lázt.

Így van a mese a rókárul is, mely egész életében soha oroszliánt nem látott. Első látására szinte lerogyott. A másodikra csak éppen megdöbrent. A harmadikra hozzája is ment és vele beszédbe eredett. *(Szokások.)*

Szomorú, mint a fancsali fészület.

Fancsalban, egy Abaúj vármegyei tót faluban fészületet csináltattak a falusiak. Kérték pedig a faragót, hogy a képet ne főmeghajtva és halva, hanem élő ábrázattal csinálja. Ez meglévén, a fészület fel is állíttatván, a következő éjjel oly mennydörgések lettenek, hogy az egész falu határát elverné a jég. Reggelre kelvén a szomorú idő, egybegyültek az esküdtek és magok között ezen iszonyatos kárnak valószínű okáról tanakodtanak. Azt mondá a lelkipásztor, hogy ennek nem más oka lenne, hanem, hogy ama látó fészület megszemlélte gonoszságjokat és reájok e büntetést hozta. Ezt hallván a falusiak, a lelkiatyának híre nélkül arra vetemedtek, hogy a fészületnek szemét kilőjék és a többiekkel ezt a fészületet is egyformára vegyék. Úgy összepuskázták pedig, hogy rajta az emberi ábrázatnak semmi helyét nem hagyták. Már akkor szomorúnak tetszett a fészület. — Ezt a közmondást a rút ábrázatú emberekre alkalmaztatják mások, főképen azokra, kit a himlő összeszaggatott. Ezeket is fancsali fészületeknek nevezik. *(Szomorúak.)*

Jóllakása után is a szeme éhezik.

Csak azt bánja, hogy (mint az ökörnek) két gyomra nincs.

Ninos soha elege.

Meg nem telik, mint a koldus-táska.

Nem köt csomót gégéjén.

Elég ebédjére egy madárka és egy borjúcska.

Otthon is jóllakott, másutt is ebédelt.

Soha meg nem telik, mint a lukas hordó.

Keze, lába csupa száj.

Hat hízója az ólban, maga hetedik kinn.

Maga fogával ássa magának a sirt.

(Telhetetlenek.)

Ötön vesz a vásárban.

Egy varga igen panaszolkodott a másiknak, hogy munkája által semmire se mehetne, noha a fontos talpat mindenkoron lopná, a bőrt pedig tizenötön venné. Nem csuda (mondá a másik), ha én gazdagabb vagyok, ki mind a bőrt, mind a talpat ötön veszem. Azaz öt újjával lopja.

(Tolvajok.)

Messze lát.

Ennek a közmondásnak kétféle az értelme. Egyikkel a vénség aljasíttatik, mivel közelről nem olvashat. Másikkal dicsőíttetik, mivel a jövőendőbe is beletekinthet.

Még a bodzafának is jónapot mond.

Azaz hamar elfárad és a bodzafa mellé, hogy testét nyugtassa, könnyen leül.

(A vénnek.)

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós társaság. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1929/30. évi *VIII. osztálya*.
2. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1930/31. évi *VIII. osztálya*.
3. Benyák Bernát: Joas. (Piarista iskolai dráma, 1770.) Eredeti kéziratból sajtó alá rendezte s bevezetéssel ellátta dr. *Perényi József* tanár. Kiadta a *budapesti kegyes-tanítórendi kath. gimnázium*.
4. Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. VII. oszt. tanítványaival sajtó alá rendezte dr. *Várady Zoltán* tanár. Kiadta a *budapesti Verbőczy István-reálgimnázium*.
5. Károlyi Gáspár: Két könyv... Debrecen, 1563. VIII. oszt. tanítványaival sajtó alá rendezte *Jablonowsky Piroska* tanár. Kiadta a *budapesti Ev. Leánykollégium*.
6. Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből. Fordította s tanítványaival sajtó alá rendezte *Brisits Frigyes* tanár. Kiadta a *budapesti ciszterci-rendi Szent Imre-gimnázium*.
7. Péterfy Jenő zenekritikái. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1930—31. évi *VIII. osztálya*.

8. Édes Gergely: Eredeti oktató mesék. Dr. Zsigmond Ferenc tanár vezetésével sajtó alá rendezte és kiadta a *debreceni ref. kollégium gimnáziumának* 1931—32. évi VIII. A. osztálya.
9. Dugonics András Magyar példabeszédek és jeles mondások c. gyűjteményéből. Sajtó alá rendezte és kiadta Szabó Béla polgári iskolai igazgató.